

УДК 323.15-027.21

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “ЕТНІЧНІСТЬ” ТА “ПОЛІТИКА” В КАТЕГОРІЇ “ЕТНОПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ”: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

*Підбережник Н. П.,
к. держ. упр., докторант,
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Львів*

Проаналізовано кризь призму примордіалістського, інструменталістського і конструктивістського концептуальних підходів етнічний та політичний аспекти сфери етнополітичних відносин. З'ясовано, що етнополітичні відносини виступають складовою суспільних відносин і виражають характер взаємозв'язку в системі взаємин як представників різних етнічних спільнот між собою, так і між етнічними спільнотами та державотворчою нацією та інститутами публічної влади, зокрема з метою задоволення інтересів етнічних груп.

Ключові слова: етнічність, політика, публічна політика, етнополітичні процеси, етнополітичні відносини.

*Pidberezhnyk N. P.,
PhD in Public Administration,
Doctoral Student, LRI NAPA, Lviv*

RELATIONSHIP BETWEEN THE CONCEPTS OF “ETHNICITY” AND “POLICY” IN THE CATEGORY OF “ETHNOPOLITICAL RELATIONS”: THEORETICAL ASPECT

The ethnic and political aspects of the area of ethno-political relations have been analyzed through the prism of primordialist, instrumentalist and constructivist conceptual approaches. It has been revealed that ethnopollitical relations are an integral part of social relations and express the nature of interrelations in the system of relations of both representatives of various ethnic communities among themselves, and between ethnic communities and the state-building nation and institutions of public authority in particular, in order to meet the interests of ethnic groups.

Key words: ethnicity, policy, public policy, ethnopollitical processes, ethnopollitical relations.

Постановка проблеми. Зростання впливу етнічних та національних чинників на суспільно-політичні процеси актуалізувало проблеми публічного управління у сфері етнополітичних відносин, пов'язаних із взаємовідносинами держави та титульної державотворчої нації з етнічними і національними меншинами й корінними народами, взаємовідносинами етнонаціональних спільнот між собою. Адже від характеру даних взаємовідносин залежить етнополітична стабільність у державі. У свою чергу, остання постає як результат цілеспрямованої публічної етнополітики. Та перш ніж визначити зміст, завдання, принципи та методи публічного управління у сфері етнополітичних відносин, необхідно розкрити сутність останніх. Для цього слід проаналізувати співвідношення таких понять, як етнічність та політика, оскільки етнополітична система є результатом поєднання і взаємодії політичної та етнічної складових соціальної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметом досліджень у сфері публічного управління етнополітичними відносинами українських та зарубіжних науковців нині є переважно етнічна складова. Окремі аспекти досліджуваної проблематики висвітлено у працях О. Антонюка, М. Гектера, В. Євтуха, О. Картунова, В. Кимлічки, І. Кресіної, І. Кураса, Г. Луцишин. Е. Сміта, М. Уолцера. Зокрема, етнонаціональні відносини кризь призму ін-

© Підбережник Н. П., 2018

теграційних процесів дослідив О. Куць. Теорії етносу та етнічності проаналізував В. Євтух. Сутність етнополітичних відносин розкрили В. Котигоренко та В. Семко. Проте політична складова категорії “етнополітичні відносини”, її співвідношення з етнічністю на сьогодні залишаються недостатньо вивченими. Це зумовило предмет цього дослідження.

Метою статті є дослідити теоретичні основи співвідношення понять “етнічність” та “політика” в рамках категорії “етнополітичні відносини”.

Виклад основного матеріалу. Якщо етнополітична система суспільства формується на межі взаємодії етнічності та політики, то сутність категорії “етнополітичні відносини” також необхідно розкривати через взаємодію етнічного та політичного чинників у функціонуванні соціальної системи.

Етнічність у наукових колах розглядають крізь призму поняття “етнос” (від грец. εθνος – народ, плем’я). Це полісемантичне поняття, що як підкреслює етнічну ідентичність групи або індивіда, так і виступає еквівалентом етнічної одиниці. Відповідно, теорії етнічності тісно пов’язано з теоріями етносу. Серед останніх український етносоціолог В. Євтух виділяє 11 найпоширеніших:

- дуалістична теорія, запропонована відомим російським етнологом Ю. Бромлеем;
- еволюційно-історична теорія, що трактує етнос як соціальну спільноту людей, виникла в результаті історичного розвитку;
- конструктивістська теорія, уособлена сучасним російським етнологом В. Тішковым;
- пасіонарна теорія Л. Гумільова;
- примордіалістська теорія;
- соціобіологічна теорія;
- теорія П. В. ден Берга, американського етнолога, який доводить, що багато явищ життя зумовлюються біологічною сутністю людської природи;
- теорія Арутюнова-Чебоксарова – теорія російських етнологів, що акцентує увагу на інформаційно-комунікативних засадах формування й функціонування етносів;
- теорія “єдиного єврейського етносу”, що пропагувала ідею єдності євреїв, нерозривності їхніх культурних, духовних, релігійних зв’язків, незалежно від місця їхнього проживання;
- теорія інструменталізму, у межах якої етнічність розглядається як інструмент, використовуваний етнічними елітами в боротьбі за владу й досягнення своїх групових інтересів;
- теорія В. Євтуха, що базується на структурно-функціональних чинниках, до певної міри інкорпорованих у “теорії єдиного єврейського етносу” та в концепціях англійського етнолога Е. Сміта [2, с. 131–133]. Дослідник розглядає етнічність як якісні характеристики людини або групи людей, пов’язані з їхнім етнічним походженням, що виявляються у побуті, культурі, поведінці, ментальності, підтверджуючи це походження та вирізняючи цих людей (групи людей) з поміж інших [Там само, с. 104].

Дані теорії сформувались у межах трьох концептуальних підходів: примордіалістського, інструменталістського, конструктивістського. Зокрема, в основі примордіалістського підходу лежить теза про соціально детерміновану природу етносу, а етнічність розглядається як вроджена властивість людської цивілізації зберігати власну ідентичність і ототожнювати себе з певним

етносом. Інструменталізм акцентує увагу на раціональному аспекті етнічної ідентичності і трактує етнічність як ситуативну ідентифікацію, що залежить від стосунків, сприйняття, почуттів, які завжди динамічні або залежать від ситуації, у якій опиняється індивід. У межах конструктивістської парадигми етнічність – це процес конструювання уявних спільнот, що ґрунтується на вірі в те, що вони пов'язані природними зв'язками, спільним походженням, єдиною культурою, історичним минулим.

У контексті етнополітичних відносин поняття “етнічність” тісно переплітається з поняттям “політика” (від грец. *πολιτική* – самоуправління в полісі, мистецтво управління державою і суспільством). Взаємозв'язок етнічності та політики є однією з характерних рис розвитку сучасних суспільств. У даному взаємозв'язку етнічність виступає одночасно і як об'єкт, і як суб'єкт політики. Адже етнічність є одним із факторів формування політичних процесів та політичної боротьби, висхідною точкою політичних конфліктів як усередині державних утворень, так і між ними. Етнічні групи через політично активні інститути є учасниками загальнополітичних процесів, висувують політичні вимоги, намагаються вплинути на розподіл владних ресурсів. При цьому етнічні групи можуть виступати не лише як самостійні суб'єкти політики, висувуючи сформульовані ними політичні вимоги, але й як інструмент політичної боротьби держав, що є їхніми етнічними батьківщинами, беручи участь у геополітичній боротьбі, в основу якої закладено етнічний фактор. З огляду на це об'єктність та суб'єктність етнічності реалізується через політичну активність у двох напрямках:

- політична активність щодо реалізації сформованого в межах певної етнічної групи політичного курсу, у рамках якої суб'єктом політики виступає етнічна спільність, а об'єктом – офіційні політичні інститути;
- політична активність навколо питань етнічності, де суб'єктом виступають офіційні політичні інститути, а об'єктом – етнічні спільності.

Тому публічна політика у сфері етнополітичних відносин може бути не лише фактором формування політичної поведінки етнічності, але й відповіддю на політичну поведінку етнічних спільнот. З огляду на це в публічній етнополітиці можемо виділити такі складові:

- політика, що ініціюється органами державної влади;
- політика, що ініціюється державотворчою нацією;
- політика, ініційована етнічними меншинами.

Публічна політика в етнополітичній сфері полягає у використанні суспільного механізму постійної кореляції, узгодження національно-специфічних інтересів етнічних спільнот з усім комплексом проблем функціонування й розвитку держави [5, с. 170–175; 6, с. 146]. В основі принципів такої політики є ціннісні орієнтири, які упроваджуються шляхом реалізації політики взаємодії та співробітництва різних етнічних груп, національних меншин, державотворчої нації зі своїми специфічними, притаманними лише їм, інтересами. З огляду на це сутність етнополітики можна розкрити через призму:

- політичного функціонування етнічних груп, їхньої політичної організації, інтересів, участі у політичному житті суспільства, особливостей політичної поведінки;
- регулювання державою процесу політичного функціонування національних меншин, етнічних груп та вирішення проблем, пов'язаних з етнічністю, що реалізується через комплекс заходів органів публічного управління у сфері етнополітичних відносин.

Необхідною умовою існування сильної демократичної держави та одночасно головним атрибутом розвинутого громадянського суспільства є публічна політика, яка реалізується через суспільство та державні інститути публічної влади і характеризується взаємодією органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства щодо забезпечення прав, інтересів та потреб громадян. Як зазначає С. Телешун, публічна політика – це передусім легітимний спосіб формування стратегічних політико-економічних рішень та публічне схвалення політики як засіб проведення державної політики [11].

В етнополітичній сфері публічну політику спрямовано на задоволення культурно-освітніх, мовних, соціально-економічних та політичних потреб етнічних спільнот, утвердження в суспільстві атмосфери міжетнічної толерантності та загальнонаціональної єдності. Публічна етнополітика постає як структурний механізм, що включає в себе політику щодо забезпечення прав та свобод і належного функціонування в українському суспільстві української державотворчої нації, національних та етнічних меншин, корінних народів, української діаспори, що пов'язана з ядром українського етносу.

З точки зору примордіальної моделі етнічності, зорієнтованої на психологічні особливості людини самоідентифікуватися з певним набором соціальних, культурних, політичних та інших характеристик, публічна політика в етнічній сфері передбачає толерантне ставлення до представників різних етносів, національних меншин, що проживають поряд із титульною нацією в межах певного державного утворення. Вона ґрунтується на історичній пам'яті етносу – історичній території, мові, культурі. Обираючи нейтральну модель етнополітики, держава надає конституційні гарантії етнічним групам, національним меншинам вільно проживати та розвиватись на її території. При цьому етнічні групи виступають самостійними суб'єктами політики, що володіють власними інтересами, пов'язаними з соціально-демографічним та етнокультурним відтворюванням. Проте на практиці такої моделі практично не існує, оскільки процеси політизації етнічності, сплески етнічного сепаратизму й тероризму, які актуалізувались на початку ХХІ ст., змушують вносити в таку лояльну державну етнополітику елементи стримування. Заперечуючи історичні корені як етнічності, так і нації, у межах інструменталістського підходу публічна етнополітика концентрується на уникненні зародження конфліктогенного начала у сфері етнополітичних відносин і спрямована на створення умов взаємопроникнення культур задля єдиної національної мети.

Таким чином, у контексті інструменталістського підходу держава гарантує національним та етнічним меншинам рівні права з титульною нацією, надає усі необхідні ресурси для їхнього саморозвитку, але, водночас, не дозволяє їм виходити за межі національної самоідентифікації титульного етносу. Практична реалізація такого підходу до трактування етнополітики вимагає домінування в державі єдиної нації, встановлення чітких та зрозумілих орієнтирів етнополітики, зокрема щодо мовних, культурних, соціальних питань на принципах толерантності та врахування інтересів національних меншин, і жодним чином не політизувати жодне з питань, що може призвести до конфронтації чи етнічного напруження [9, с. 156–157].

У контексті конструктивістського підходу етнополітика розглядається крізь призму автономії політичної сфери по відношенню до економічної та соціальної сфер у сучасному суспільстві. Етноеліти, які мобілізують етнічну групу до політичної участі, керуються не інтересами етнічного цілого, зокре-

ма збереженням і відтворенням етнокультурної самобутності, створенням правових та соціально-економічних умов для соціально-демографічного розвитку етносу, а вузькогруповими інтересами [1, с. 86].

Комплекс заходів із боку держави щодо регулювання етнонаціональних аспектів життєдіяльності суспільства деякі українські дослідники розглядають як етнополітичні процеси [4]. Зокрема, на думку В. Устименка, етнополітичний процес – синтез двох явищ, виведених з етнічності та власне політики, кожен з яких може виступати і причиною, і наслідком. Тому етнополітичні процеси слід трактувати:

- як політичні аспекти функціонування етнополітичних спільнот, маючи на увазі їхню можливу політичну організацію та інтереси, вимоги до держави, як і загалом участь у політичному житті суспільства та особливості політичної поведінки;

- регулювання функціонування етнополітичних спільнот, а також пов'язаних з етносом питань із боку держави, офіційних та загальнонаціональних політичних інститутів, розуміючи під цим наявність офіційної (державної) політики в питаннях прямо чи опосередковано етнічного плану [12, с. 73–74].

В. Андриаш трактує етнополітичні процеси як складний комплекс різнопланових явищ, що є своєрідною відповіддю на процес розвитку етносу, котрий полягає в забезпеченні його нормального функціонування й охорони від розпаду, зникнення, зміни в існуванні або статусі під впливом поширення глобалізаційних процесів [1, с. 86].

Таким чином, етнополітичні процеси потрібно розглядати ширше, ніж лише комплекс заходів та своєрідну відповідь держави на етнічні процеси з метою регулювання останніх. Вони включають в себе як етнічні процеси – різноманітні трансформації етносів, які відбуваються з ними упродовж їхнього існування і зміст яких у різних історичних та географічних умовах має відмінні тенденції, так і політичні процеси, що відбивають динаміку етнополітичного життя етносу, задану цілеспрямованою політикою держави для досягнення тих чи інших цілей – асиміляції етнічних меншин чи створення умов для їхнього повноправного функціонування поруч із титульним державотворчим етносом зі збереженням їхньої культурної та мовної самобутності, наділення їх особливими правами чи обмеження останніх.

Відносини, що виникають між різними суб'єктами етнополітичних процесів, на думку фахівців, слід вважати етнополітичними відносинами, які за своїм змістом характеризують багатоманітну взаємодію національної еліти та багатонаціонального електорату, національних рухів, партій тощо [7, с. 11]. О. Куць розглядає етнополітичні відносини як один із структурних компонентів етнополітології поряд з етнополітичною свідомістю та етнополітичною організацією і характеризує їх як відносини суб'єктів певної країни, що виявляють певний характер взаємозв'язків етносів між собою та з інститутами влади. При цьому зміст етнополітичних відносин полягає в багатоманітній взаємодії національної еліти та національного електорату, національних рухів, партій тощо, а показником етнополітичного життя виступають відносини суб'єктів етнополітики в змаганні за політичне панування або задоволення власних інтересів – свідоме національне примирення чи міжнаціональний конфлікт у суспільстві [8, с. 13].

На думку В. Семка, етнополітичні відносини – це категорія, що характеризує відносини між етносами та державою в забезпеченні конституційних

прав, політичної участі представників етнічних спільнот, а також етнокультурних, соціальних і політичних потреб та умов для самоорганізації, збереження атмосфери міжетнічної толерантності та протидії розпалюванню міжетнічної ворожнечі, політичної участі етнічних спільнот та їхніх представників [10].

На думку українських дослідників, етнополітичні відносини є комплексними, інтегративними; охоплюють матеріальний та ідеологічний пласти суспільних відносин. Сутність матеріального пласту етнополітичних відносин полягає в тому, що це відносини, яким притаманна етнічна та національна складова, що існує споконвіку як результат соціальної спадковості і для свого конституювання потребує наявності низки об'єктивних передумов біосоціального і соціально-культурного характеру. Поруч з тим певний "зріз" етнополітичних відносин доцільно вивчати як явище ідеологічне, надбудовне, таке, що виникає лише у процесі його усвідомлення індивідами. Обидва пласти існують у діалектичній єдності, функціонально зумовлюючи одне одного. З огляду на це етнополітичні відносини можуть складатися по-різному: як через усвідомлення їх людьми, так і несвідомо [3, с. 12–13].

Таким чином, етнополітичні відносини можна розглядати як складову суспільних відносин, що виражає в межах певного державного утворення характер взаємозв'язків у системі взаємин як представників різних етнічних спільнот між собою, так і між етнічними спільнотами та інститутами публічної влади зокрема, з метою задоволення власних етнічних інтересів. Етнополітичні відносини охоплюють:

- взаємодію титульної нації з національними й етнічними меншинами, корінними народами;
- взаємодію представників національних та етнічних меншин й корінних народів між собою;
- взаємодію органів публічного управління та титульної нації щодо формування належної етнонаціональної політики;
- взаємодію органів публічного управління та національних й етнічних меншин, корінних народів щодо забезпечення в контексті реалізації етнонаціональної політики прав та інтересів національних й етнічних меншин, корінних народів;
- взаємодію неурядових організацій та окремих громадян із приводу публічної політики у сфері міжетнічних відносин, побудови чи перебудови системи влади за етнонаціональними ознаками.

З огляду на зміст етнополітичних відносин можна визначити суб'єкти їх. У західній етнополітології домінує думка, що суб'єктами етнополітичних відносин виступають національні еліти, які об'єднують частину інтелігенції, працівників державних установ, керівництва політичних партій та рухів, метою яких є забезпечення доступу до влади представникам своєї етнонаціональної групи. У вітчизняній етнополітології прийнятним є твердження, що суб'єктами етнополітичних відносин можуть бути не лише національні (етнічні), але також і загальносуспільні утворення: держава в особі уряду та сформованих ним інститутів, засоби масової інформації, індустриальні й фінансові групи тощо. При цьому етнополітичного аспекту їхньої діяльності надає не етнічний склад того чи іншого інституту, а реальний ефект впливу на наявну ситуацію у сфері етнополітичних відносин [3, с. 12–13].

Слід наголосити, що суб'єкти етнополітичних відносин виступають водночас об'єктами. Зокрема, етнічні спільноти стають об'єктами, коли на них цілеспрямовано діє держава через ухвалені управлінські рішення в межах етнонаціональної політики. Держава в особі органів публічного управління стає об'єктом етнополітичних відносин, коли під тиском етнічних спільнот змушена йти на поступки і приймати управлінські рішення, спрямовані на задоволення їхніх вимог.

Висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок.

1. Етнополітичні відносини – це відносини, що виникають у межах певного державного утворення в системі взаємин як представників різних етнічних спільнот між собою, так і між етнічними спільнотами, національними меншинами, державотворчою нацією та інститутами публічної влади зокрема, з метою задоволення інтересів етнонаціональних груп.

2. При співвідношенні понять “етнічність” та “політика” в межах категорії “етнополітичні відносини” етнічність та держава в особі органів публічного управління виступають факторами формування політичних процесів та політичної боротьби, водночас об'єктами та суб'єктами політики. Етнічність є об'єктом етнополітичних відносин, коли на неї цілеспрямовано діє держава через ухвалені управлінські рішення. Суб'єктність етнічності реалізується через політичну активність щодо реалізації сформованого в межах певної етнічної групи політичного курсу. Держава в особі органів державного управління стає об'єктом етнополітичних відносин, коли під тиском національних меншин та етнічних спільнот змушена йти на поступки і приймати управлінські рішення, спрямовані на задоволення їхніх вимог.

3. Публічна політика у сфері етнополітичних відносин є не лише фактором формування політичної поведінки етнічності, але й відповіддю на політичну поведінку останньої. З точки зору примордіальної моделі етнічності, публічну політику в етнічній сфері спрямовано на толерантне ставлення держави до представників різних національних меншин, етносів, які проживають поряд з титульною нацією. Публічна етнополітика крізь призму інструменталістського підходу концентрується на створенні умов взаємопроникнення культур задля єдиної національної мети. Етнополітика, що ґрунтується на засадах конструктивістського підходу, формується на основі автономії політичної сфери щодо економічної та соціальної сфер у сучасному суспільстві.

Предметом подальших наукових досліджень стануть проблеми етнічності та політики у сфері етнополітичних відносин в Україні на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Андріяш В. І. Етнополітичні процеси: Аналіз наукової дефініції. *Наукові пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили*. Серія “Державне управління”. 2011. Вип. 164, т. 176. С. 83–88.
2. Євтух В. Б. Етнічність: енцикл. довід. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ: Фенікс, 2012. 396 с.
3. Євтух В. Б., Суглобін С. І., Молчанов М. О. Концепція етнополітичних досліджень в Україні. Київ: Інтелектуальна взаємодія-ІНТЕЛ, 1992. 21 с.
4. Зварич І. Етнополітичні процеси як об'єкт системного і функціонального аналізу. URL: http://nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/PSF/2009_11/Zvarych.pd.
5. Котигоренко В. Мовний аспект державної етнополітики в Україні. *Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокварт. зб. Нац. ін-ту стратег. досліджень*. Київ, 2007. № 2(3). С. 137–140.

6. Курас І. Ф. Етнополітологія. Перші кроки становлення. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
7. Куць О. М., Куць Ю. О. Етнополітичні аспекти розбудови Української держави. Харків: Березиль, 1999. 274 с.
8. Куць О. М. Етнополітологія: навч. посіб. для студ.-політологів. Харків, 2005. 280 с.
9. Матушкіна С. В. Концептуальний вимір етнополітики в Україні. *Вісник Нац. ун-ту "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого"*. 2014. № 3. С. 152–158.
10. Семко В. Л. Українсько-російські етнополітичні відносини у пострадянську добу: автореф. ... канд. політ. наук: 23.00.05 – етнополітологія та етнодержавознавство. Київ: ВЦ Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. 23 с.
11. Телешун С. Що таке публічна політика? *Відкриті очі*. URL: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2012/12/blogpost_26.html.
12. Устименко В. Етнополітичні процеси: стан та особливості їх прояву в регіональному розрізі. *Наукові записки*. Серія "Політологія і етнологія". Київ: ІПіЕНД, 2002. Вип. 19. С. 73–117.

Надійшла до редколегії 25.04.2018 р.

УДК 35.077.6

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Спасібов Д. В.,

к.т.н.,

*аспірант кафедри інформаційних технологій і систем управління,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Обґрунтовано теоретико-методологічний підхід до запровадження технологій е-урядування в контексті сучасних концепцій публічного управління. Доведено, що основними елементами технологій е-урядування є методи та інструменти е-урядування та що, у свою чергу, останні включають механізми й сервіси е-урядування або алгоритми реалізації адміністративно-управлінських процедур, надано їхнє поняття. Визначено ключові принципи модернізації системи публічного управління з урахуванням запровадження технологій е-урядування.

Ключові слова: публічне управління, новий публічний менеджмент, якісне управління, модель програмованої держави, е-урядування, інструмент е-урядування, механізм е-урядування, сервіс е-урядування, система надання послуг.

Spasibov D. V.,

PhD of Technical Sciences,

*Postgraduate Student of Information Technologies and Management Systems Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

ELECTRONIC GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF MODERN PUBLIC ADMINISTRATION CONCEPTS

The theoretical and methodological approach to introduction of e-governance technologies in the context of modern public administration concepts is substantiated. It has been proved that the main elements of e-government technologies are e-governance methods and tools, e-government mechanisms and services, or algorithms for implementation of administrative and managerial procedures, and their concept is provided. The key principles of the modernization of the public administration system are considered with account of e-governance technologies implementation.

Key words: public administration, new public management, quality management, model of a programmed state, e-governance, e-governance tool, e-governance mechanism, e-governance service, service delivery system.

© Спасібов Д. В., 2018